

Nr 41.

Ankom till riksdagens kansli den 19 maj 1944 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen den 25 juni 1909 (nr 56, s. 1) angående naturminnesmärkens fredande, m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 72, som behandlats av andra lagutskottet, har herr *von Friesen m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte

dels besluta sådan ändring i ovannämnda lag att staten skall gälda kostnaderna för samtliga i lagen omförmälda kungörelser samt för tavlor för utmärkande av naturminnesmärke och deras uppsättning;

dels ock i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande anslag till resekostnader i samband med fridlysning av naturminnesmärken.

Rörande motiveringen till denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har på begäran av utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver yttrande avgivits av vetenskapsakademien, som därvid åberopat ett utlåtande av dess naturskyddskommitté. Redogörelse för nämnda yttrande och utlåtande lämnas här nedan.

Enligt lagen om naturminnesmärkens fredande må fridlysning ske av område eller till fastighet hörande naturföremål, som är av särskilt intresse för kändedomen om landets natur eller på grund av märklig naturbeskaffenhet eljest synes böra för framtiden skyddas. Ansökan om fridlysning, vilken kan göras av vem som helst, skall ingivas till vederbörande länsstyrelse. Ansökan skall innehålla bl. a. noggrann uppgift om naturminnesmärkets beskaffenhet och läge, förslag till de fridlysningsbestämmelser som lämpligen böra meddelas samt förslag till det sätt varpå området eller föremålet bör utmärkas och, där så erfordras, inhägnas. Vid ansökningen skall, om den ej framställts av fastighetens ägare, fogas skriftligt medgivande av denne. Beträffande ansökan om fridlysning har länsstyrelsen att utfärda kungörelse, med föreläggande för dem, som ha något att erinra mot ansökningen, att senast inom två månader anmäla detta hos länsstyrelsen. Kungörelsen skall på sökandens bekostnad införas i länskungörelserna och tidning inom orten, uppläsas i ortens kyrka samt med posten tillsändas alla

kända innehavare av nyttjanderätt, servitutsrätt eller annan dylik fastigheten avseende rätt, vilka icke medgivit ansökningen. Sökanden är skyldig att vid anfordran förskottsvis erlägga kostnaden. Bestrides ansökningen av någon rättighetsinnehavare, vars rätt skulle lida intrång genom fridlysningsåtgärden, må ansökningen icke beviljas, om ej intrånget är att anse som oväsentligt. — Innan ansökan om fridlysning slutligen prövas, må länsstyrelsen provisoriskt förbjuda åtgärd, varav skada kan tillfogas det uppgivna naturminnesmärket. Sådant förbud skall kungöras på sökandens bekostnad. — Om ej ansökningen framställts av vetenskapsakademien eller dess yttrande bifogats, åligger det länsstyrelsen att infordra utlåtande från akademien. Ansökningen får icke bifallas, om den icke blivit tillstyrkt av akademien. Om akademien tillstyrkt ansökningen och laga hinder för bifall eljest ej föreligger, skall länsstyrelsen underrätta sökanden, att ansökningen kommer att bifallas, därest naturminnesmärket på sökandens föranstaltande och bekostnad å marken utmärkes och, där så erfordras, inhägnas enligt de närmare bestämmelser länsstyrelsen därvid meddelar. Sedan detta villkor fullgjorts, sker fridlysningen, därvid naturminnesmärket införes i ett hos länsstyrelsen fört register. Fridlysningen kungöres på allmän bekostnad. De av de olika länsstyrelserna förda registren sammanföras av vetenskapsakademien till ett riksregister över naturminnesmärken.

Sedan fridlysning skett, åligger det den som begärt åtgärden att underhålla föreskriven anordning för naturminnesmärkets utmärkande och inhägnande. Eftersättes denna skyldighet och anmäler sig icke vetenskapsakademien eller annan villig att verkställa nödiga underhållsarbeten, kan länsstyrelsen förklara fridlysningen upphävd. Sådant upphävande får dock ske först sedan vetenskapsakademien hörts.

Beträffande motivet till skyldigheten för sökanden i ett fridlysningsärende att bekosta och underhålla anordningar för naturminnesmärkets utmärkande och inhägnande må återgivas ett yttrande av den kommitté, på grundval av vars förslag lagen utarbetades. Kommittén anförde (N. J. A. 1909 avd. II, nr 8 s. 23):

Vid avgörande av frågan, vem som skall utföra och bekosta i förevarande avseenden nödiga arbeten, synes man hava att välja på att lägga denna börda på sökanden eller att låta saken utföras genom myndigheternas försorg med allmänna medel. Då en lösning av frågan i den senare riktningen skulle medföra såväl kostnad för staten som myndigheternas betungande med åligganden, vilka för dem komma att ställa sig ganska främmande, samt man väl i allmänhet vågar förutsätta, att ett förefintligt intresse, som är tillräckligt starkt för att taga upp en fridlysningsfråga, också skall räcka till för nu ifrågavarande bestyr, synes saken böra uppdragas åt sökanden. I de fall, då vetenskapsakademien uppträder såsom sökande, ställer sig väl saken något annorlunda, och något anslag av staten synes i detta avseende kunna ifrågasättas. Något synnerligt avsevärt belopp lär dock för detta ändamål icke erfordras, då kostnaderna i regel synas kunna begränsas ofta

till rena obetydligheter samt i många fall den jordägare, som är villig att på akademiens uppmaning avstå från sin förfoganderätt till själva naturföremålet, väl också kommer att sträcka sin beredvillighet så långt, att han tillhandagår akademien med de små anordningar, som behövas för naturminnesmärkets tydliga utmärkande.

Sedan Kungl. Maj:t den 6 april 1934 lämnat chefen för ecklesiastikdepartementet bemyndigande att tillkalla en sakkunnig att inom departementet biträda med utredning av vissa i samband med naturskyddsärendenas behandling stående frågor, tillkallades samma dag för nämnda ändamål professor emeritus Rutger Sernander. Denne avgav den 1 juli 1935 betänkande med förslag rörande det svenska naturskyddets organisation och statliga förvaltning samt uppgifter för det allmänna naturskyddets verksamhet (SOU 1935: 26). Över betänkandet inhämtades yttranden från åtskilliga myndigheter och sammanslutningar.

1937 väcktes inom riksdagen motioner med yrkande, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande av förslag till en allmän naturskyddslagstiftning. På hemställan av första lagutskottet (utlåtande nr 56) beslöt riksdagen, med hänvisning bl. a. till att ärendet rörande ovannämnda betänkande vore beroende på Kungl. Maj:ts prövning, att avslå motionerna.

I sin framställning om anslag för förvaltning av nationalparker och naturskyddsärenden för budgetåret 1939/1940 (se statsverkspropositionen 1939, åttonde huvudtiteln s. 430) hemställde vetenskapsakademien om ett med 20 500 kronor till 32 500 kronor förhöjt bidrag till ifrågavarande ändamål. Förhöjningen innebar en provisorisk förstärkning av de till naturskyddsverksamheten utgående anslagsmedlen i avvaktan på ett ställningstagande till det i ovannämnda betänkande framlagda förslaget. Departementschefen ansåg, att någon höjning ej borde ske, förrän statsmakterna fattat ståndpunkt till berörda betänkande, och hemställde därför om oförändrat anslag. Han framhöll emellertid, att enligt hans uppfattning de dåvarande förhållandena med avseende å naturskyddsverksamheten icke vore tillfredsställande och att det syntes angeläget, att på detta område en nyordning komme till stånd, som möjliggjorde ett mera planmässigt och effektivt arbete. Det vore departementschefens förhoppning att under den närmaste tiden kunna upptaga ifrågavarande spörsmål till fortsatt behandling. — Riksdagen beslöt i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag.

I statsverkspropositionen till 1940 års riksdag, åttonde huvudtiteln (s. 277), erinrade departementschefen i samband med behandlingen av ifrågavarande anslag om sitt ovan nämnda yttrande, därvid han anmärkte, att åtgärder för åstadkommande av en nyordning av naturskyddsverksamheten torde komma att för statsverket medföra ej oväsentliga merutgifter. På grund härav måste under rådande läge med nämnda fråga anstå.

I anledning av en vid 1941 års riksdag väckt motion beslöt riksdagen på hemställan av båda kamrarnas första tillfälliga utskott (utlåtande nr 6 i båda utskotten) att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande åtgärder till bevarande och skydd av sådana områden i vårt land, som av olika skäl böra bibehållas för framtiden som exempel på ursprungliga landskapstyper eller vilkas bevarande i orubbat skick är angeläget för vetenskap och forskning.

En 1942 i första kammaren väckt motion med yrkande om utredning rörande åtgärder till ökat skydd för den svenska naturen avslogs på hemställan av första kammarens första tillfälliga utskott (utlåtande nr 1). Därvid hänvisades till den av föregående års riksdag gjorda framställningen.

I anledning av en av herr Fredrik Ström vid 1943 års riksdag framställd interpellation, huruvida chefen för jordbruksdepartementet vore beredd att vidtaga erforderliga åtgärder för ett tillfredsställande skydd och en erforderlig vård av den svenska naturen, uppgav statsrådet Domö, som förordnats att i nämnda departementschefs ställe föredraga ärenden rörande naturminnesmärken och nationalparker, bl. a. följande (första kammarens protokoll nr 23 s. 2):

För närvarande pågår genom Svenska naturskyddsföreningen en inventering av de olika områden m. m. inom landet som kunna finnas böra skyddas för framtiden. Denna inventering, vilken torde utföras på ett fullt betryggande sätt och i samarbete med sakkunskapen på ifrågavarande område, torde bli av grundläggande betydelse för ett fortsatt arbete på naturskyddets område. Att överföra denna verksamhet till en statlig utredning eller ställa densamma under statlig kontroll synes icke vara vare sig behövt eller lämpligt. För att slutföra inventeringsarbetet torde emellertid bli nödvändigt att ställa ytterligare medel till Svenska naturskyddsföreningens förfogande. Att från statens sida nu innan naturskyddsföreningen slutfört sitt förutnämnda arbete vidtaga vidare åtgärder synes knappast ändamålsenligt. Sedermera efter inventeringens avslutande torde snarast möjligt till förnyat övervägande böra upptagas frågan om vilka åtgärder, som i fortsättningen kunna bli erforderliga för att få till stånd skydd för den svenska naturen i den omfattning som kan finnas behövt.

Bidrag av statsmedel för naturskyddsändamål utgå för närvarande till vetenskapsakademien för förvaltning av nationalparker och naturskyddsärenden samt till svenska naturskyddsföreningen. För innevarande budgetår är till vetenskapsakademien för nämnda ändamål under åttonde huvudtiteln anslaget ett belopp av 11 800 kronor, varav 4 800 kronor äro avsedda för vården av särskilda nationalparker och 7 000 kronor för förvaltning av naturskyddsärenden. Anslaget för nästföljande budgetår, som uppförts under nionde huvudtiteln, är oförändrat. Såsom bidrag till svenska naturskyddsföreningen är under åttonde huvudtiteln för innevarande budgetår anvisat ett anslag av 1 000 kronor. Detta har för nästa budgetår höjts till 5 000 kronor (uppfört under nionde huvudtiteln).

I sitt utlåtande i anledning av motionen har vetenskapsakademiens naturskyddskommitté anfört:

Såsom av motionärerna framhållits, ha stadgandena om skyldighet för sökanden i ett fridlysningsärende att gälda vissa kostnader utan tvivel i betydande mån motverkat syftet med lagens tillkomst. Fridlysning av ett område eller ett naturföremål såsom naturminnesmärke innebär att markägaren eller markinnehavaren för sig och efterkommande helt avhänder sig rätten att förfoga över detsamma. Genom sitt i det allmännas intresse lämnade medgivande till en sådan åtgärd gör han icke sällan en kännbar ekonomisk uppoffring och måste mot denna bakgrund finna det föga rimligt att dessutom åläggas gälda de kostnader, som uppkomma i samband med fridlysningsärendets handläggning genom länsstyrelsen. Vetenskapsakademien har genom sin naturskyddskommitté sedan länge haft sin uppmärksamhet riktad på detta förhållande och i åtskilliga fall själv ställt sig såsom sökande, då en fridlysning eljest näppeligen kunnat komma till stånd. Ofta är det nämligen icke blott orts- utan även läns- eller till och med rikshintressen, som därvid stå på spel, varför kostnaderna för fridlysnings utfärdande generellt borde gäldas av allmänna medel. Det till akademiens disposition ställda statsanslaget för naturskyddsärendenas behandling är emellertid alltför obetydligt för att kunna i någon större utsträckning tagas i anspråk även för ändamål av detta slag. Det är under sådana omständigheter i hög grad av behovet påkallat, att kostnaderna för den formella handläggningen av de fridlysningsärenden, varom här är fråga, i överensstämmelse med motionärernas förslag för framtiden bestridas av länsstyrelserna.

I motionen har dessutom föreslagits, dels att anslagstavlor för utmärkning av fridlysta naturminnesmärken kostnadsfritt tillhandahållas hos länsstyrelserna, dels ock att anslag lämnas sakkunnig person till resekostnader, traktamenten och transport av tavlor etc. i samband med den undersökning, beskrivning och utmärkning av till fridlysning ifrågasatta naturminnesmärken, som föreskrivas i 2 resp. 6 § naturminnesmärkeslagen.

Vad först tillhandahållandet av anslagstavlor beträffar, så har detta hittills i regel skett kostnadsfritt genom vetenskapsakademiens naturskyddskommittés försorg. Tavlor ha såsom tjänsteförsändelse per post tillställts sökanden utom i de fall, då antalet tavlor nödvändiggjort transport per järnväg, varvid kommittén bestridit fraktkostnaderna med statsmedel. Tavlor ha utförts huvudsakligen i två standardtyper, den ena med texten »Naturminnesmärke, fridlyst enligt lag» och avsedd för utmärkning av enstaka naturföremål, den andra med texten »Naturskyddsområde, fridlyst enligt lag» för uppsättning i gränserna av fridlysta naturskyddsområden. I undantagsfall har dock, såsom i Kopparbergs län, för att stimulera naturskyddsintresset, en lokal länsförening medgivits att inom länet uppsätta egna tavlor av ett från akademiens typer något avvikande utseende. Kommittén anser i motsats till motionärerna att fridlysningstavlorna alltjämt böra i huvudsak tillhandahållas av den myndighet, som fått det statliga naturskyddet sig anförtrott, enär dessa tavlor böra vara av enhetliga typer och anvisningarna för deras uppsättande ävensom för naturminnesmärkenas utmärkning i övrigt böra lämnas av den sakkunniga naturskyddsmyndigheten.

En förutsättning för att denna del av naturskyddsverksamheten skall kunna tillfredsställande bedrivas är dock att större anslag av statsmedel än hittills ställas till förfogande. Utom tillverkningen av tavlor drager dessas uppsättande icke obetydliga kostnader, isynnerhet om järnstolpar, betong-

pelare eller dylikt ävensom hägnad erfordras, varjämte utmärkningen i sin helhet av ett naturminnesmärke eller naturskyddsområde bör övervakas av sakkunnig person. Såsom framgått av den av naturskyddskommittén på senare år i skilda delar av landet föranstaltade inspektionen av fridlysta naturminnesmärken förefinnas i detta hänseende i många fall otvivelaktigt allvarliga brister, vilka i saknad av medel ännu blott delvis kunnat afhjälpas. Utmärkningen av ett naturminnesmärke är för övrigt icke blott en angelägenhet i samband med utfärdandet av fridlysningen utan måste kontinuerligt underhållas, en uppgift, som varken kan ifrågakomma för länsstyrelsens del eller, enligt vad erfarenheten visat, åläggas fastighetsägaren, utan måste tillkomma naturskyddsmyndigheten. Ett åsidosättande av kravet på underhåll av utmärkningen medför allvarliga olägenheter, i det att icke blott det enskilda naturminnesmärket lättare än eljest kan bliva föremål för åverkan utan även aktningen för naturskyddet som sådant sättes i fara.

I den mån, de blygsamma resurserna det medgivit, har naturskyddskommittén på sin bekostnad föranstaltat om närmare undersökning och beskrivning av naturminnesmärken och naturskyddsområden genom sakkunniga. Då det emellertid ur kostnadssynpunkt varit fullständigt ogörligt att låta på förhand besiktiga varje eller ens flertalet till fridlysning föreslagna föremål eller områden, har kommittén i åtskilliga fall tvingats låta sig tills vidare nöja med en mer eller mindre ofullständig, av markägaren eller annan intresserad person verkställd utredning såsom grundval för prövning av en inkommen ansökan om fridlysning. Detta förhållande har inneburit en betydande nackdel, och misstag ha såsom följd därav icke kunnat helt undvikas. Av sådana och åtskilliga andra skäl har akademien på kommitténs hemställan i samband med avgivandet av förslag till riksdagspetita år efter år yrkat på beviljande av större anslag till naturskyddsändamål, ehuru hittills utan resultat. Att på länsstyrelserna överlåta föranstaltandet och bekostandet av sådan undersökning och beskrivning av naturminnesmärken, som borde föregå varje ansökan om fridlysning, synes icke lämpligt, när dessa sakna tillgång till lämplig personal för ändamålet och utgifter av dylikt slag närmast böra kontrolleras av den sakkunniga naturskyddsmyndigheten.

Såsom kommittén vid upprepade tillfällen med styrka hävdat, kan naturskyddsverksamheten icke längre på tillfredsställande sätt upprätthållas med hittillsvarande synnerligen bristfälliga organisation och obetydliga understöd av statsmedel. Härför erfordras numera obetingat en fast statsinstitution med goda resurser både i fråga om sakkunnig personal och anslag till verksamhetens bedrivande. Till denna institutions uppgifter böra bl. a. höra de åtgärder beträffande undersökning, beskrivning och utmärkning av naturminnesmärken, som berörts av motionärerna. Motionen aktualiserar sålunda ånyo institutionsfrågan, som beklagligtvis ännu icke upptagits av statsmakterna till slutligt avgörande.

Under åberopande av det sålunda anförda har naturskyddskommittén *dels* tillstyrkt sådan ändring i lagen angående naturminnesmärkens fridande, att länsstyrelserna skola bestrida de kostnader för kungörelser, som uppkomma vid fridlysningsärendes behandling, samt att den myndighet, som handhar den statliga naturskyddsverksamheten, skall gälda kostnader för naturminnesmärkes utmärkning och underhållet av densamma, *dels ock* i samband därmed förordad utredning rörande behovet av ökade anslags-

medel att utgå till naturskyddsmyndigheten för bekostande av undersökning, beskrivning och utmärkning av till fridlysning ifrågasatta eller redan fridlysta naturminnesmärken.

Vetenskapsakademien har under återopande av naturskyddskommitténs utlåtande anslutit sig till dess förslag.

Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen har frågan om naturskyddsväsendets omorganisation och åtgärder i övrigt till ökat skydd för naturen sedan länge varit aktuell. Lösningen av densamma har emellertid uppskjutits med hänsyn bl. a. till det rådande statsfinansiella läget.

Utskottet.

Det nu genom motionen väckta spörsmålet utgör endast en detalj i det frågekomplex som kommer att uppstå i samband med en revision av naturskyddslagstiftningen. Spörsmålet är väsentligen av ekonomisk natur, eftersom vetenskapsakademien med erforderliga medel till sitt förfogande skulle kunna i större utsträckning än nu är fallet själv låta utföra nödiga undersöknings- och beskrivningsarbeten och ställa sig som sökande i fridlysningsärenden.

Då det är ett allmänt intresse att naturen och i synnerhet områden eller föremål som kunna karakteriseras som naturminnesmärken skyddas för åverkan, synas starka skäl tala för att kostnaderna för erforderliga skyddsåtgärder skola bäras av det allmänna. Utskottet anser i likhet med motionärerna och vetenskapsakademiens naturskyddskommitté, att stadgandena om skyldighet för sökande i ett fridlysningsärende att betala kostnaderna för kungörelseförfarandet i samband med handläggningen av ärendet samt bekosta och underhålla anordningarna för naturminnesmärkets utmärkande och inhägnande i betydande mån motverkat syftet med gällande lag. Det kan därför ifrågasättas, huruvida icke i avvaktan på en fullständig revision av naturskyddslagstiftningen den nu gällande lagen borde ändras i förevarande delar. Med hänsyn till möjligheten av fridlysningsansökningar utan tillräckliga skäl kunde måhända en bestämmelse, enligt vilken statsverket skulle bekosta kungörelseförfarandet, ej göras ovillkorlig. I övrigt synes en lagändring kunna utformas i enlighet med de riktlinjer vetenskapsakademien angivit i sitt yttrande över motionerna. Eftersom de ifrågasatta lagändringarna skulle erhålla endast provisorisk karaktär och spörsmålet torde kunna i viss mån lösas även genom ökade bidrag till den naturskyddsverksamhet som utövas av vetenskapsakademien och Svenska naturskyddsföreningen, vill utskottet för sin del föreslå, att frågan om lämpligheten av en lagändring göres till föremål för närmare utredning.

Vad härefter angår den i motionen väckta frågan om anslag till resekostnader i samband med fridlysning av naturminnesmärken torde densamma komma under bedömande i samband med prövningen av vetenskapsakademiens medelsbehov för naturskyddsändamål. Särskild utredning torde icke vara erforderlig.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa närmare utredning rörande lämpligheten av att i avvaktan på en fullständig revision av naturskyddslagstiftningen sålunda ändra lagen angående naturminnesmärkens fredande att kostnaderna för kungörelser i fridlysningsärenden och för åtgärder för utmärkande och inhägnande av naturminnesmärken skola gäldas medelst allmänna medel, ävensom för riksdagen framlägga det förslag vartill utredningen kan föranleda; samt

B. att förevarande motion, i den mån den icke beaktats genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 19 maj 1944.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit
från första kammaren: herrar *Norman, Wistrand, Löfvander**, *Mannerskantz, Hage, Sten* och *Söderkvist**;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herrar *Pettersson* i Hällbacken*, *Ryberg**, fru *Nordgren**, herrar *Cruse**, *Holm, Jansson* i Hällefors och *Hästad*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.
